

<https://doi.org/10.22364/lviz.113.11>

NOZĪMĪGS PĒTĪJUMS LATVIJAS EKONOMIKAS
VĒSTURĒ

Aivars Stranga. *Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika 1934–1940*. Otrais, papildinātais izdevums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020. 512 lpp. ISBN 978-9934-18-522-9

2020. gada vasarā lasītāji saņēma Aivara Strangas apjomīgo darbu Latvijas tautsaimniecības vēsturē “Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma saimnieciskā politika 1934–1940”. Tas ir otrais, papildinātais izdevums (pirmais izdevums iznāca 2017. gadā). Ar minēto darbu ir saistīta A. Strangas cita monogrāfija – “Latvijas ārējie ekonomiskie sakari. 1919.–1940. gads.

Attiecības ar lielvalstīm (saimnieciskie, politiskie, diplomātiskie aspekti)”, kas izdota 2015. gadā. Profesora A. Strangas interešu lokā vienmēr ir atradusies Latvijas 20. gadsimta 30. gadu vēsture – gan sabiedriski politiskie, gan nacionālie jautājumi, kas noderēja, arī aprakstot ekonomiskos procesus Latvijā.

Profesors Aivars Stranga ir viens no talantīgiem lektoriem Latvijas Universitātē, pazīstams kā publicists, un tādēļ viņa pievēršanās ekonomiskās dzīves problēmu pētīšanai bija negaidīta, bet apsveicama, jo tā ir grūta tēma, kas prasa lielu piepūli faktoloģiskā materiāla savākšanā un tā kritiskā izvērtēšanā.

Līdz A. Strangas pētījumu publicēšanai Latvijas historiogrāfijā dominēja trimdas vēsturnieka un ekonomista Arnolda Aizsilnieka 1964. gadā Stokholmā izdots apjomīgais (gandrīz 1000 lpp.) darbs “Latvijas saimniecības vēsture 1914–1945”, kurā bija arī nodaļa par Latvijas ekonomiku 1934.–1940. gadā. Bet A. Strangas darba iznākšana ir liels un nozīmīgs solis šīs tēmas izpētē. A. Aizsilniekam saprotamu iemeslu dēļ nebija pieejami Latvijas arhīvu materiāli un šeit iznākušie provinces preses izdevumi, ko plaši izmantojis A. Stranga savos pētījumos. Arī pieeja faktu materiāla izklāstā bija cita. A. Aizsilnieks veica grandiozu darbu faktoloģiskā materiāla savākšanā un apkopošanā, bet A. Strangas grāmatā mēs atrodam ne tikai faktu fiksāciju, bet arī analītisku un kritisku to izvērtējumu, it sevišķi par to, kā K. Ulmaņa režīma ekonomiskos pasākumus uzņēma iedzīvotāji un kā tie tika īstenoti.

A. Stranga savu grāmatu uzrakstījis, balstoties uz plašas faktoloģiskā materiāla bāzes: izmantoti gan Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva fondi (pirmām kārtām Finanšu ministrijas fonds), gan provinces preses materiāli, kuros bieži var atrast nozīmīgas ziņas, kas nav atspoguļotas tādos centrālās preses izdevumos kā “Jaunākās Ziņas”, “Brīvā Zeme”, “Rīts”, gan arī ekonomiskām problēmām veltīti izdevumi, galvenokārt žurnāls “Ekonomists”. Autors iespēju robežās centies salīdzināt Latvijas ekonomikā notiekošo ar līdzīgiem procesiem Lietuvā un Igaunijā, kā arī publikācijas angļu valodā.

Autors visumā kritiski vērtē K. Ulmaņa laikā realizētos saimnieciskos pasākumus, kas bija vērsti uz ekonomikas “valstiskošanu”, valsts akciju sabiedrību dibināšanu un valsts plašu iejaukšanos ekonomiskajā dzīvē. Šeit recenzijas autors tik visnotaļ kritiskai nostājai nepiekrīt, vairāk atbalstot ekonomista Oļģerta Krastiņa izteiktos pozitīvos vērtējumus par šo procesu un tā nozīmi Latvijas dzīvē, it sevišķi kritiskos brīžos. Domāju, ka te vēl būtu vajadzīgi pētījumi, tāpat kā nepieciešams izpētīt Itālijā realizēto ekonomisko pasākumu ietekmi uz Latviju. Kameru sistēmas izveide, t.s. “Uzvaras līduma” – paraugciema izbūve pie Olaines un Uzvaras laukuma Rīgā uzbūves projekts sasaucās ar Itālijā realizētiem un iecerētiem pasākumiem, un par to liecina arī Ulmaņa personīgajā fondā sastopamie Itālijas likumi un to novērtējums Latvijas sūtņa ziņojumos no Romas.

A. Strangas monogrāfiskais darbs ir akadēmiski izstrādāts, ar ievadu, literatūras apskatu, rādītājiem, recenziju angļu valodā, un

sevišķi jāatzīmē savdabīgā pieeja atsaucēm uz avotiem. Atsauces seko pēc katras nodaļas, un tajās ir norādīts ne tikai izmantotais avots, bet arī dots tā citējums, sniedzot faktoloģiski ievērojamus papildinājumus grāmatas pamattekstam.

Grāmata ir veidota pēc problēmu principa, tajā atspoguļoti svarīgākie ekonomiskie jautājumi: gan Latvijas saimnieciskais stāvoklis pirms 1934. gada 15. maija apvērsuma, gan Latvijas Kredītbankas loma Latvijas ekonomikas pārveidošanā, gan arī pirmo reizi plaši apgaismots projektētais sešgadīgais attīstības plāns un tā saturs, minēti plāna izstrādātāji un sniegts tajā ietverta pozīciju kritisks novērtējums. Plānu (tajā bija 15 nodaļas) nepieņēma, pēc recenzijas autora domām, tādēļ, ka līdz ar plāna pieņemšanu kontrole par tā realizāciju nonāktu finanšu ministra (Ludviga Ēķa vai Alfrēda Valdmaņa) rokās, bet K. Ulmanim, kurš gribēja vienpersoniski izlemt un vērtēt visus procesus Latvijas dzīvē, tas bija nepieņemami. Tātad nospēlēja subjektīvais faktors, citādi Latvija būtu kļuvusi par trešo valsti pasaulē (pēc PSRS un Vācijas), kurai būtu savs attīstības perspektīvais plāns.

A. Stranga par visbūtiskāko problēmu Latvijas galvenajā ekonomikas nozarē – lauksaimniecībā uzskata darbaspēka trūkumu un sīki apraksta pasākumus, kuri ļautu mazināt Polijas un Lietuvas laukstrādnieku izmantošanu, kas, izceļoties Otrajam pasaules karam, kļuva sevišķi aktuāli. Rūpniecībā bija veikti pasākumi, lai samazinātu iedzīvotāju ieplūšanu Rīgā no laukiem. Autors sīki pakavējies pie 1939. gada maijā izveidotās speciālās iestādes – Latvijas Darba centrāles – darba un analizē, kādēļ tās pūliņi nedeva ievērojamus rezultātus. Rūpnīcu strādnieki nevēlējās doties uz laukiem un uz kūdras purviem kurināmā sagādei, grūtības bija ar kurināmā sagādi meža darbos. Lai šo problēmu atrisinātu, tika pieņemts “Saimnieciskā dienesta likums”, kas paredzēja drakoniskus pasākumus (tam arī veltīta speciāla nodaļa). Tā kā līdz šim nav veikts nopietns ne arhīvu, ne statistikas materiālos balstīts pētījums par Latvijas iedzīvotāju dzīves līmeni pirms valsts okupācijas, par šo jautājumu Latvijā pastāv diametrāli pretēji viedokļi, kas pamatos balstās uz ģimenēs paustiem uzskatiem. A. Strangas grāmatā sniegtais faktoloģiskais materiāls ļoti palīdzēs šī jautājuma noskaidrošanai.

Varētu atzīmēt, ka grāmata ir nozīmīgs ieguldījums Latvijas vēsturē un tā būtu izmantojama gan vēstures un ekonomikas pasnie dzējiem, gan studentiem, valsts un pašvaldības darbiniekiem, arī kā

noderīga vēstures pieredze, gan arī novadpētniekiem un muzeju darbiniekiem. Gribētos izteikt arī kritisku piezīmi – grāmatā vēl iederētos neliela nodaļa, kur būtu apkopotas problēmas Latvijas ekonomikā, izceļoties Otrajam pasaules karam (izejvielu trūkums, pāreja uz saīsinātu darbu rūpnīcās, bezdarba pieaugums utt.).

Vēl varētu novēlēt autoram sekmīgi turpināt darbu pie sarežģītu un pretrunīgu jautājumu apkopošanas un jaunu grāmatu publicēšanu.

Ēriks Žagars